

מצות ניחום אבלים – נחמה לנשמה הרב מואיז נבון

ברא' (כה:יא) וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּבְרַךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ ... [רש"י: נחמו תנחומי אבלים].

תשובות והנהגות כרך ה סימן שט (י"ט)

כשאמר "המקום ינחם" עניתי **אמן** (וכן שמעתי מהגרש"ז אויערבך, וכן מנהג התימנים), והאמת שאני מסופק האם זוהי בקשה וברכה וא"כ שפיר יש לומר **אמן**, או שאלו דברי נחמה לאבל שאז לכאורה לא שייך כ"כ **אמן**, שלא מצינו **אמן** אלא על ברכות ובקשות להקב"ה. ויש ליישב, דאפילו אם מתכוון לנחמה, מ"מ האבל מקבל את הדברים כברכה, ובפרט שנהגו הרבה בארץ ישראל לסיים "ולא תוסיף לדאבה עוד" שהיא ברכה, שאז יש לענות **אמן**, ...

חשון עובדיה, אבילות, פרק ג

והנה עצם הופעת המחנחים שבאו לנחם חשובה נחמה ...

תשובות והנהגות כרך ב סימן תקפ"ז

... שמעתי עדות נאמנה שמרן הגריז"ס זצ"ל (הגאב"ד דבריסק) פשיטא ליה שמקיימין המצוה, שניחום אבלים אינו הלכה בדיבור דוקא, שאפילו בא לנחם ולא דיבר מאומה כיון שמתנחם בכך יצא ...

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יד עמוד א

ואמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי דכתיב: +דברים יג+ אחרי ה' אלהיכם תלכו? וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכניה? והלא כבר נאמר: +דברים ד+ כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא! אלא להלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא, מה הוא מלביש ערומים, דכתיב: +בראשית ג+ ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, אף אתה הלבש ערומים; הקדוש ברוך הוא ביקר חולים, דכתיב: +בראשית יח+ וירא אליו ה' באלוני ממרא, אף אתה בקר חולים; הקדוש ברוך הוא ינחם אבלים, דכתיב: +בראשית כה+ "**ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו**", אף אתה נחם אבלים; הקדוש ברוך הוא קבר מתים, דכתיב: +דברים לד+ ויקבר אותו בגיא, אף אתה קבור מתים.

~ דאורייתא או דרבנן ~

תורה תמימה הערות בראשית פרק כה הערה ח

... ועי' **ברבינו יונה** פ"ג דברכות במשנה קברו את המת וכו', כתבו דתנחומי אבלים היא מצוה **דאורייתא** שבכלל גמילות חסד הוא, וגמ"ח הוי מצוה מן התורה, כדכתיב (פי' יתרו) והודעת להם את הדרך ילכו בה ודרשינן זו גמ"ח, יעו"ש, ולא ידעתי למה לא הביא דרשא זו דילפינן מינה בפי' ראה בפסוק "אחרי ה' אלהיכם תלכו" דמצוה להדבק במדותיו של הקדוש ברוך הוא, יעו"ש. אך אמנם בכלל מש"כ תלמידי ר"י ד"מדאורייתא" היא לאו דוקא מדאורייתא ממש אלא ר"ל **רמז מן התורה**, אבל עיקר המצוה **מדרבנן וכמש"כ הרמב"ם** בפ"ד מאבל, מ"ע מדבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים, ועיין מש"כ בענין זה בפי' יתרו שם:

רמב"ם הלכות אבל פרק יד הלכה א

מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים, ולהוציא המת, ולהכניס הכלה, וללוות האורחים, ולהתעסק בכל צרכי הקבורה, לשאת על הכתף, ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור, וכן לשמח הכלה והחתן, ולסעדס בכל צרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור, אף על פי שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל **ואהבת לרעך כמוך**, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחיד בתורה ובמצות.

ילקוט יוסף שבת א הערות סימן רפז - דין ניחום אבלים וביקור חולים בשבת

וכתבו האחרונים, **דהחיוב** הוא רק מדרבנן, אבל **הקיום** הוא מן התורה [ז"א קיום של "ואהבת" - מ.נ.].

~ מתי מנחמין ~

שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שפה סעיף ב

המוצא את חבירו אבל בתוך לי' יום, מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו. לאחר לי' יום, שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומים כדרכו, אלא מן הצד, שאינו מזכיר לו שם המת, אלא אומר לו: "תתנחם" ... ועל אביו ועל אמו מדבר עמו תנחומין כל י"ב חדש; לאחר י"ב חדש מדבר עמו מן הצד. **ערוך השולחן יורה דעה סימן שפה** ... ודע דעכשיו לא נהגו גם ב"תתנחם" לאחר לי' [לשאר קרובים ולאחר י"ב חודש לאביו ואמו - מ.נ.]:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנב עמוד א

אמר רב חסדא: נפשו של אדם מתאבלת עליו כל שבעה, שנאמר "ונפשו עליו תאבל". וכתוב "ויעש לאביו אבל שבעת ימים". אמר רב יהודה: מת שאין לו מנחמין הולכין עשרה בני אדם ויושבין במקומו [עמוד ב] כל יומא הוה דבר רב יהודה בי עשרה, ויתבי בדוכתיה. לאחר שבעה ימים איתחזי ליה בחילמיה דרב יהודה, ואמר ליה: תנוח דעתך שהנחת את דעתי.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף קנב עמוד א

מתאבלת כו'. ר"ל נפשו של אדם שהיא הנשמה מתאבלת עליו דהיינו על הגוף שהלך למקום עפר רמה ותולעה כי הנשמה אפשר שתזכה כדלקמן והרוח תשוב אל האלהים... שאין לו מנחמין כו'. פירש"י "אין לו אבלים שיהו צריכין לנחמו". והלשון דחוק ולולי פירושו נראה לפרש דקאי אדלעיל שאמר שהנשמה מתאבלת על הגוף כל ז' שנאמר ונפשו עליו תאבל דהשתא יש כאן אבל דהיינו הנשמה וצריכה למנחמין והיינו דאתחזאי ליה לרב יהודה אותו הרוח והנשמה בחלום לומר "הנחת את דעתי" בתנחומין ודו"ק:

רמב"ם הלכות אבל פרק יג הלכה ד

מת שאין לו אבלים להתנחם, באים עשרה בני אדם כשרין ויושבין במקומו כל שבעת ימי האבילות, ושאר העם מתקבצין עליהן, ואם לא היו שם עשרה קבועין בכל יום ויום מתקבצין עשרה משאר העם ויושבין במקומו. +/השגת הראב"ד/ מת שאין לו וכו' עד מתקבצין עשרה משאר העם ויושבין במקומו. א"א זה אין לו שורש. +

לחם משנה הלכות אבל פרק יג הלכה ד

מת שאין לו אבלים וכו'. מ"ש רבינו שהעשרה נעשים כאבלים ושאר העם מנחמים להם, קשה מנין לו זה דבגמ' שבת (דף קנ"ב א) לא אמרו אלא דהם באים שם ולא שיהיו כמתנחמים ומפני כן השיג עליו הר"א ז"ל בהשגות וכתב שאין לזה שורש... ומ"מ לא מצאתי טעם נכון לרבינו מי דחקו לפרש כן דלפי הנראה עובדא ומימרא חד מילתא הוי ואין הכוונה שיהיו העשרה כמתנחמים אלא שיבאו שם להיות במקומו:

רדב"ז הלכות אבל פרק יג הלכה ד

מת שאין לו אבלים וכו'. כתב הראב"ד זה אין לו שרש ע"כ. נראה כוונת השגתו שהבין בדברי רבינו שצריך שאותם עשרה יהיו קבועים שם תמיד במקום האבל כמו שהאבל קבוע שם כל היום. ואין זו סברא שיהיו שם עשרה קבועים כל היום ובטלין ממלאכתן אלא בבקר ובערב בזמן שדרך העולם לבוא לנחם האבלים אז צריך לבוא עשרה בני אדם בקביעות בכל ימי האבלות ושאר העם מתקבצים עליהם, ואפשר שרבינו מודה בזה...:

שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שען סעיף ג

מת שאין לו אבלים להתנחם, באים עשרה בני אדם כשרים ויושבין במקומו כל ז' ימי האבלות, ושאר העם מתקבצים עליהם; ואם לא היו שם עשרה קבועים, בכל יום ויום מתקבצים עשרה משאר העם ויושבין במקומו. תגה: ולא ראיתי נוהגין כן. וכתוב במהרי"ל: נוהגים להתפלל בעשרה כל ז' במקום שנפטר שם האדם, והיינו על אדם שלא הניח קרובים ידועים להתאבל עליו, אבל יש לו בשום מקום שמתאבלים עליו, אין צריך (וכוזה ראוי לנהוג).

תשובות והנהגות [ר' משה שטרנבך, 1926-] כרך א סימן תרצא

ונראה דמה שמכבדים הנפטר הוי תיקון לנשמתו, וכשם שבהלכותיו כשחולקין לו כבוד יש לו בזה תיקון, כן כשבאים לנחמו נמי הוי תיקון, וכ"ש אם מדברים שם מפעולות הנפטר וממעשיו הטובים, ממליצים טוב על נשמתו, ויש לו בזה תיקון גדול מאד, וגם בניחום יש תיקון לאבלים וחסד להפיג צערם.

רמב"ם הלכות אבל פרק יד הלכה ז

יראה לי שנחמת אבלים קודם לבקור חולים, שנחום אבלים גמילות חסד עם החיים ועם המתים.

קרית מלך הלכות אבל פרק יד הלכה ז

ועם המתים, מהא דשבת קנ"ב המובא לעיל פי"ג ה"ד מוכח דתנחומי אבלים הוא ג"כ גמ"ח עם המתים.

דף על הדף שבת דף קנב עמוד ב

בגמ': כל יומא הוי דבר רב יהודה בי עשרה ויתב כדוכתי, לאחר שבעה ימים אין חזי ליה בחלמיה דרב יהודה אמר ליה תנוח דעתך שהנחת את דעתי. ומש"כ הרמב"ם דניחום אבלים הוא גמילות חסד למת, כתב בשו"ת מגן שאול (סס"ט) דמקורו מסוגיא דהכא, דלהמת לא ה"י אבלים והביא ר' יהודה ז' איש ויתבי בדוכתי והמת התגלה אליו בחלום ובירכו על שהניח את דעתו, הרי דניחום אבלים הוי גמילות חסד להמת.

רדב"ז הלכות אבל פרק יד הלכה ז

יראה לי שנחמת אבלים וכו'. אם לא שאמרה רבינו הייתי אומר איפכא דבקור חולים קודם שיש בו כאילו שופך דמים דאמר רב דימי כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה ונחמת אבלים לית ביה חד מהני:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן מ

(יא) ניחום אבלים ע"י הטעלעפאן / הטלפון: ובדבר אם מקיים מצות נחום אבלים ע"י הטעלעפאן, הנה בנחום אבלים איכא תרתי ענינים חדא לטובת אבלים החיים שהם טרודים מאד בצערם מחוייבין לדבר על לבו ולנחמו שבשביל זה הרי ג"כ מחוייבין לילך לביתו למקום שהוא נמצא, ושנית לטובת המת כדאיתא בשבת דף קנ"ב א"ר יהודה מת שאין לו מנחמין הולכין עשרה בני"א = בני אדם = ויושבין במקומו ומסיק עובדא דמת שאין לו מנחמין שבכל יומא הוה דבר ר' יהודה בי עשרה ותיבטי בדוכתיה ואיתחזי ליה בחלמו דר' יהודה וא"ל תנוח דעתך שהנחת את דעתי, הרי ממילא ידעינן דכשיש מנחמין איכא בזה גם טובת המת, ומטעם זה כתב הרמב"ם בפ"ד מאבל ה"ז יראה לי שנחמת אבלים קודם לבק"ח = לבקור חולים = שנחום אבלים גמ"ח עם החיים ועם המתים, ופשוט שאיירי הרמב"ם כשידוע לו שיש שם מי שיעשה צרכי החולה דא"ל"כ אף שיש שם בנחמות אבלים תרתי ואפילו היה יותר מזה היה צריך לילך אל החולה דפק"נ = דפקוח נפש = דוחה כל המצות, ואף ת"ת = תלמוד תורה = שא"ר יוסף במגילה דף ט"ז שגדול מהצלת נפשות מ"מ דוחין ת"ת ואפילו של רבים להציל נפש מישראל, אבל כוונת הרמב"ם הוא דמצד חשיבות המצות מצד עצמן הרי נחום אבלים קודם מבק"ח שאית בה תרתי שלכן כשליכא ענין פק"נ שידוע שיש שם מתעסקין שעכ"פ חייב כל אחד לבקר החולה צריך לילך לנחם האבלים. ול"ק כלום מה שהקשה הרדב"ז מהא דבק"ח יש בו ענין פק"נ, ואולי סובר הרדב"ז דמאחר דאיכא לפעמים בבק"ח ענין פק"נ יש להאדם להקדים תמיד בק"ח קודם נחום אבלים כדי שלא יבא לטעות איזה פעם וגם אולי בלא זה אלא כדי שיתרגל לידע דחולה שהוא חי קודם ולא יצטרך לאמוד בכל פעם שיזדמן בזה. אבל משמע לי שהרדב"ז סובר שאף בידוע שיש שם מתעסקין בצרכי החולה מ"מ מצד מצות בק"ח לבד שמתפלל עליו שם שמתקבל יותר התפלה משום ששכינה שרויה למעלה ממטתו של חולה, דהא אינו מביא הרדב"ז הא דר"ע אלא הא דרב דימי בנדרים דף מ' דאמר כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה ומפרש בגמ' הגרמא שיחיה הוא בזה שמבקש עליו רחמים שיחיה הרי דזה שמתפלל עליו נחשב גורם שיחיה, אבל הרמב"ם אינו סובר שזה יכריע העדיפות דאיכא תרתי בנחום אבלים, ל"מ כשהוא רק קדימת זמן בעלמא אלא אפילו כשא"י לו לקיים אלא אחת מהן שנמצא כשילך לנחום האבלים לא יוכל לילך לבק"ח מ"מ הא אפשר להתפלל בביתו ועדיפות התפלה אצל החולה פשיטא לו שאין בזה להכריע התרתי דאיכא בנחום אבלים.

ומשמע לי שמצד האבל החי שייך לקיים גם ע"י הטעלעפאן, אבל המצוה שמצד טובת המת לא שייך אלא דוקא כשיבא לשם במקום שמתנחמין או במקום שמת, ואף מצד האבל החי נמי ודאי עדיף כשבא לשם שהוא גם מכבדו שזה עצמו הוא ג"כ ענין תנחומין כלשון ר"ע במו"ק דף כ"א כשמתו בניו והספידום כל ישראל עמד ר"ע ואמר אחבנ"י שמעו אפילו שני בנים חתנים מנוחם הוא בשביל כבוד שעשיתם, וענין הכבוד לא שייך ע"י הטעלעפאן, דלכן למעשה אם אפשר לו לילך לבית האבלים שהוא קיום מצוה שלמה לא שייך שיפטר בטעלעפאן, אך קצת מצוה יש גם ע"י הטעלעפאן שלכן אם א"י לו ללכת לבית האבלים כגון מחמת חולי או שהוא טרוד בטירדא דמצוה יש עליו חיוב לקיים מה שאפשר לו יש לו לנחם ע"י הטעלעפאן דג"כ איכא בזה מצוה ולא יאמר כי מאחר שאינו יכול לילך לבית האבלים אין עליו שום חיוב כלל. וכה"ג כתבתי בתשובה ביו"ד ח"א סימן רכ"ג לענין בקור חולים עיין שם. ולענין אם האבל מותר לדבר בטעלעפאן פשוט שמה שצריך שהוא לצורך גופו וביתו שמוטל עליו וצורך המנין שמותר לו לדבר בביתו מותר גם ע"י טעלעפאן וכן כשקוראין לו לנחמו נמי מותר ליגש אל הטעלעפאן ולקבל דברי התנחומין, ודברים בעלמא וכ"ש לשאול בשלום חבריו ואפילו בניו אסור.

תשובות והנהגות כרך ב סימן תקפז

... ומצוה מן המובחר יותר שמכבד בכך גם את הנפטר, וגם האבלים מתכבדים ומתנחמים בזה יותר, (ואולי כשאין יושבים במקום שיצאה נשמתו אין חיוב), ורק כשאין אפשר לבוא ראוי לשלוח מכתב ויגיע המכתב בימי השבעה ויש בזה ממצות ניחום אבלים ששכרה רב מאוד.

R. Maurice Lamm, The Jewish Way in Death and Mourning, p.132

The fundamental purpose of the condolence call during *shiva* is to relieve the mourner of the intolerable burden of intense loneliness. At no other time is a person more in need of such comradeship.

זוהר כרך א פרשת ויחי דף ריח עמוד ב [אם תרגום קל]

אמר ר' יהודה כל ז' יומין נשמתא אזלא מביתיה לקבריה ומקבריה לביתיה ואתאבלת עלוי [דף ר"יט עמוד א] דגופא דכתיב (איוב י"ד) "אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל", אזלא ויתבא בביתיה רואה אותם עציבין ומתאבלא.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות ביקור חולים ורפואה ונוטה למות וגוסס סימן שלה סעיף י
הגה: ניחום אבלים, קודם לביקור חולים (כל בו).

ש"ך יורה דעה סימן שלה ס"ק יא

ניחום אבלים קודם כו' - שניחום אבלים הוא גמילות חסד שעם החיים ועם המתים...